ЧАҚИРИҚҚАЧА ҲАРБИЙ ТАЪЛИМ МУТАХАССИСЛАРИНИ ТАЙЁРЛАШНИНГ СТРУКТУРАВИЙ-ФУНКЦИОНАЛ МОДЕЛИ

Ш.Х.ХАНКЕЛЬДИЕВ, А.Т.ҲАСАНОВ

Мақолада чақириққача ҳарбий таълим ўқитувчисининг инновацион фаолиятини такомиллаштиришга йўналтирилган лонгитудинал экспериментал тадқиқотлар натижалари, шу асосда экспериментал асослаб ишлаб чиқилган ва ўқув жараёнига татбиқ қилинган ўрта махсус ўқув муассасаларининг бўлғуси чақириққача ҳарбий таълим ўқитувчисининг структуравий-функционал модели тақдим этилган.

Калит сўзлар: *лонгитудинал, чақиқриққача ҳарбий таълим, модуль, функционал, модель*

В статье представлены результаты лонгитудинальных экспериментальных исследований, направленных на совершенствование инновационной деятельности студентов факультета «Допризывное военное образование», на основе разработанной и внедренной в учебный процесс экспериментально обоснованной структурно-функциональной модели будущего преподавателя допризывного военного образования средних специальных учебных заведений.

Ключевые слова*: лонгитудинальный, допризывное военное образование, модуль, функциональный, модель*

This article deals with the results of the longitude experimental researches carried out for improving innovational activities of the students of the faculty “Military Education”. They have been worked out and implemented into the educational process of experimentally grounded structural – functional model of the future teacher of military education for special secondary educational establishments.

Key words: *longitude, military education, module, functional, model.*

Ўзбекистон Республикаси мустақилликка эришгандан кейинги тарихий қадамлардан бири Кадрлар тайёрлаш миллий дастурининг қабул қилиниши ҳисобланади. Юқори малакали чақириққача ҳарбий таълим мутахассисларини тайёрлаш вазифаси ҳозирги кунда долзарб педагогик муаммолардан бири бўлиб, унинг ҳал қилинишида асосий ўрин таълимнинг ўрта бўғини учун мутахассислар тайёрлаш жараёни амалга ошириладиган гуманитар олий ўқув юртларининг махсус факультетларига тегишли бўлади [1,2,6].

Чақириққача ҳарбий таълим факультетида таҳсил олаётган талабаларнинг касбий тайёргарлиги масалалари бўйича давлат ҳужжатлари ва илмий-услубий адабиётларнинг таҳлили шундай хулоса қилишга асос берадики, махсус факультетларда касбий тайёргарликни такомиллаштириш муаммоси ҳозирга қадар педагогик тадқиқотнинг жиддий предмети бўлмаган [7,8,9].

Ҳарбий ишнинг бўлғуси мутахассислари учун зарур бўлган билим ва кўникмаларни шакллантиришга йўналтирилган вазифаларни ҳал қилиш учун мақсадга мувофиқ мониторинг асосида ўқитишнинг барча босқичларида инновацион фаолият тузилмасини моделлаштириб, мутахассиснинг касбий шаклланиш жараёнини такомиллаштириш лозим. Ўқитувчини инновацион фаолиятга тайёрлаш тизимли ва фаолиятли – ижодий ёндашув асосида амалга ошиши керак. Бундай ёндашув чақириққача ҳарбий таълим мутахассиси шахсини шакллантириш жараёнининг яхлитлигини таъминлайди [10].

Талабаларнинг инновацион фаолиятини ўқув жараёнида такомиллаштириш бўйича олиб борилган кўп йиллик экспериментал тадқиқотлар натижалари мониторинги чақириққача ҳарбий таълим бўйича мутахассис тайёрлашнинг қуйидаги кетма-кетлигини ишлаб чиқиш ва амалиётга татбиқ этишимизга имкон берди:

- тадқиқот илмий билиш методологияси асосларини эгаллаш;

- талабалар Қуролли Кучларда инновацион жараёнлар юзага келишининг махсус ва илмий шарт-шароитлари билан танишиб чиқишлари, чақириққача тайёргарлик бўйича ўқитишни ташкил қилишга бўлган муқобил ёндашувларни ижодий талқин қила олишлари зарур;

- мутахассиснинг ижодий индивидуаллашувини параллел тарзда ривожлантириш, уларда ижодий вазифаларни аниқлаш, шакллантириш, таҳлил қилиш ва ҳал этиш, аввал ўзлаштирилган билимлар ва кўникмаларни янги вазиятларга мустақил кўчира олиш қобилиятини шакллантириш;

- таълим жараёнида ҳарбий тайёргарлик соҳасидаги инновацион фаолият технологиясини

ўзлаштириш, инновацион дастурлар тузиш методикалари, тажриба ишлари босқичлари, янгиликнинг янада ривожлантирилишини, жорий этиш қийинчиликларини таҳлил қилиш ҳамда башоратлаш билан танишиш;

- тажриба майдонидаги таълим якунида янгиликни ўқитувчиларнинг чақириққача тайёрлаш жараёнига жорий этиш бўйича амалий ишини ташкил этиш, тузатишлар киритиш, тажриба натижаларининг мониторинги, инновацион фаолиятни таҳлил қилиш.

Ўқув-педагогик фаолият сифати кўп жиҳатдан ўқитишнинг асосий бошқарувчи қоидалари – ўқув жараёнининг илмий-педагогик асоси бўлиб хизмат қилувчи дидактик тамоиллар қай даражада эътиборга олинаётганлигига боғлиқ [3,5,8].

Шуни унутмаслик лозимки, ғоявийлик ва илмийлик, махсус касбий-амалий йўналтирилганлик, мунтазамлилик, кўргазмалилик, онглилик ва фаоллик, енгиллик, оптималликлар муҳим дидактик тамойиллар ҳисобланади.

Ўқитишда ғоявийлик ва илмийлик тамойили ўрганилаётган материалнинг жамоадошлик, бир-бирини қувватлаш, ўртоқлик руҳини мустаҳкамлаш бўйича чоралар қабул қилишни тақозо этувчи ҳамда давлат олдида турган долзарб вазифалар билан узвий боғлиқлигини назарда тутади.

Жисмоний тайёргарлик машғулотларида бу тамойил ўрганилаётган ҳаракатларнинг Қуролли Кучлар сафида хизмат қилишга тайёрлаш босқичида юқори аҳамиятга эга эканлигини чуқур тушунтириш, ўқитиш жараёнини юксак даражада илмий ташкил қилиш асосида уларга жисмоний ва аҳлоқий-иродавий сифатлар зарурлигини сингдириш ҳамда жисмоний тайёргарлик масалаларига доир барча янгиликларни, илғор тажрибани жорий этиш йўли орқали амалга оширилади.

Махсус касбий-амалий ҳаракат тайёргарлиги тамойилининг ўқув жараёнида амалга оширилиши аввалги тамойил билан чамбарчас боғлиқ ҳолда кечади, чунки у ҳам, биринчи навбатда, касбий-амалий жисмоний тайёргарлик вазифаларини ҳал қилади ва жисмоний тайёргарлик мазмунини аниқ танлаб олишда Қуролли Кучлар сафида хизмат қилишга тайёр туриш даражасини мунтазам ошириб бориш вазифалари билан узвий боғлиқликка эга эканлигида акс этади.

Мунтазамлилик тамойили ўқув материалини аста-секинлик билан ўзлаштиришга асосланган таълим жараёнининг узлуксизлигини ва қатъий кетма-кетлигини таъминлашдан иборат.

Кўргазмалилик тамойилида янги амалий машқни ўрганиш ҳар вақт у билан танишишдан бошланади ва у қанча сифатли бўлса, уни кейинчалик ўзлаштириб олиш шунчалик самарали бўлади. Талабанинг ўз ҳаракатларини таҳлил қила олиши, техник жиҳатдан йўл қўйилган хатоларини аниқлай олиши ва уларни бартараф эта олиши алоҳида аҳамиятга эга. Ўқитувчи ва талабанинг ҳамкорона иши ўқув жараёнида илмий-техник тараққиётда қайд этилган замонавий методларнинг кенг жорий этилишига, шунингдек, фотосуратлар, кинограммалар, ўқув кинофильмлари, чизмалар, схемалар, расмлар, Интернет орқали олинган ва бошқа кўргазмали материалларнинг чуқур ҳамда батафсил ўрганилишига асосланади. Шундай қилиб, ўқитишда кўргазмалиликка қўйиладиган талаблар фақат билишнинг бошланғич поғонасига тааллуқли эмас. У бутун ўқув-тарбия жараёнини қамраб олади, унинг сифат томонига жиддий таъсир кўрсатади.

Енгиллик тамойили ўқитиш ва тарбияни шуғулланувчилар имкониятларига мос ҳолда ташкил этиш заруратини белгилаб беради. Жисмоний машқларни ўргатишда енгиллик тамойилининг ўзига хос хусусияти бу – нафақат малакани такомиллаштиришда, балки (бу жуда муҳим) машғулотларда жисмоний юкламани кетма-кет ва аста-секин ошириб боришда ўқувчининг уддалай олишига риоя қилиш заруратидир.

Касбий-амалий жисмоний тайёргарликда оптималлик тамойили ҳам амалга оширилади. Ушбу тамойил машқланганликнинг қўчиш қонуниятларига асосланиб, у шундан иборатки, ҳамма сифатларни, малака ва хусусиятларни максимал чегарагача ривожлантириш зарур эмас. Бу ўринда уларнинг ривожланиш даражаси машқларнинг аҳамиятига, шунингдек, олдиндаги ҳарбий фаолиятнинг ҳар хил турларига жисмоний тайёр туриш тузилмаси ҳамда аҳамиятлилик даражасига қатъий мос келиши лозим.

Ўқитувчининг инновацион фаолиятини шакллантириш уларни амалга оширишнинг специфик вазифаларини давомли ҳал қилиш орқали олиб борилади:

- Ташхислаш-лойиҳалаш босқичи - бўлажак ўқитувчиларнинг ўсмирларни чақириққача тайёрлашни амалга оширишга тайёрлик даражасини ташхислашга имконият яратади [10].
- Шакллантирувчи босқич – асосий босқич бўлиб, бўлажак чақириққача ҳарбий тайёргарлик ўқитувчиларининг тайёргарлигини шакллантириш босқичида белгилаб берувчи аҳамиятга эга.
- Коллежларда ўсмирларни чақириққача ҳарбий таълим бўйича ўқитадиган мутахассисларни тайёрлашнинг илмий-методик асосларини шакллантириш мақсадида талабаларнинг инновацион фаолиятини такомиллаштириш босқичида “Чақириққача ҳарбий таълим” предметининг мазмунини ўзлаштириш амалга оширилади.
- Бу предмет “Чақириққача ҳарбий таълим” факультетларида маъруза, семинар ва амалий

машғулотлар шаклида ва яна мустақил иш жараёнида талабалар билан ҳар хил даражадаги (репродуктив, продуктив ва ижодий) ўқув вазифаларининг ҳал этилиши орқали ўзлаштирилади.

• Ўзлаштиришнинг баҳолаш-тузатиш босқичи талабаларнинг чақириққача ҳарбий тайёргарлик асосларини амалиётда қўллашга тайёрлигини шакллантиришга йўналтирилиб, ўргатиш даврида талабалар томонидан эришилган натижаларни таҳлил қилишга ва мустақил татбиқ қилишга бағишланган.

Чақириққача ҳарбий таълим мутахассис тайёргарлигини шакллантиришнинг структуравий-функционал моделини асослаш бўйича Фарғона давлат университетида ўтказилган педагогик эксперимент натижалари мониторинги бўлажак мутахассисларни тайёрлашнинг биз ишлаб чиққан модели юқори самарали эканини кўрсатди ва ўрта махсус ўқув муассасалари чақириққача ҳарбий таълим ўқитувчиларининг иш амалиётига тавсия қилинди.

Адабиётлар:

1. Каримов И.А. Миллий армиямиз – мустақиллигимизнинг, тинч ва осойишта ҳаётимизнинг мустаҳкам кафолатидир. - Т.: Ўзбекистон, 2003

2. Закон Республики Узбекистан «О физической культуре и спорте». - Т., 2002

3. Абдалимов О.Х. Методика ППФП в образовательных учреждениях специального назначения. Методические рекомендации. - Т., 2006

4. Бурнаев З.Р., Каратанов Б. ППФП студентов, обучающихся на военной кафедре ВУЗа // Международная научно-теоретическая конференция «Проблемы и перспективы развития физической культуры и спорта». - Бишкек, 2003. - С. 19-20.

5. Изаак В.М. ППФП в системе физического воспитания студентов. Учебное пособие. - Т., 2003

6. Наставление по физической подготовке в вооруженных силах Республики Узбекистан (ПФП-17). - Т., 1997

7. Хамрокулов Р.А. Совершенствование военно-прикладной физической подготовки сельской допризывной молодёжи: Автореф. дисс. … канд. пед. наук. - Т., 2005

8. Ханкельдиев Ш..Х. Основы метрологии физического воспитания. Учеб. мет. пос-е.- Фергана, 2009

9. Ханкельдиев Ш..Х. Физическая подготовленность учащейся молодежи. Учеб. мет. пос-е.- Фергана, 2011

10. Хасанов А..Т. Чақириққача ҳарбий таълим факультети талабаларининг касбий-амалий тайёргарлиги. Ўқув-услуб.қўл.- Фарғона, 2012

Фарғона давлат университети,
2013 йил 16 майда қабул қилинган
(Тақризчи: проф. Н..С.Темиров)